

КАНЦЭПТУАЛІЗАЦЫЯ ГІСТОРЫІ БЕЛАРУСКАГА ДРУКУ Ў ДАСЛЕДАВАННЯХ ПРАФЕСАРА А. Г. СЛУКІ

Н. А. Зубчонак

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт,
вул. Кальварыйская, 9, 220004, г. Мінск, Рэспубліка Беларусь,
Zubchon@bsu.by*

У артыкуле прадстаўлены агляд вучэбных і навукова-метадычных прац па гісторыі развіцця беларускага друку, падрыхтаваных доктарам гістарычных навук прафесарам факультэта журналістыкі БДУ А. Г. Слукой; вызначаны падыходы да канцэптуалізацыі гісторыі прэсы на розных этапах XX – пач. XXI стст.; абгрунтаваны ўклад навуковай школы гісторыі друку ў развіццё айчынай гуманітарнай навукі.

Ключавыя словы: гісторыя друку; гуманітарная навука; канцэптуалізацыя; навуковая школа; даследаванне; журналістыка; публіцыстыка; падручнік; вучэбны дапаможнік; традыцыі; каштоўнасці.

CONCEPTUALIZATION OF THE HISTORY OF BELARUSIAN PRINTING IN THE RESEARCH OF PROFESSOR O. G. SLUKA

N. A. Zubchonak

*Belarusian State University,
9, Kalvariyskaya Str., 220004, Minsk, Republic of Belarus
Corresponding author: N. A. Zubchonak (Zubchon@bsu.by)*

The article presents an overview of educational and scientific-methodological works on the history of the development of Belarusian printing, prepared by A. G. Sluka, Doctor of Historical Sciences, Professor of the Faculty of Journalism of the BSU; defined approaches to the conceptualization of the history of the press at various stages of the 20th and early 21st centuries; justified contribution of the scientific school of the history of printing to the development of domestic humanitarian science.

Key words: history of printing; humanities; conceptualization; scientific school; research; journalism; textbook; study guide; traditions; values.

У адносінах да гуманітарнай навукі працэс пераасэнсавання вопыту даволі традыцыйны. Тэндэнцыі яе развіцця заўсёды абумоўлены рэаліямі сацыяльна-культурнага і палітычнага парадку. Калі гаварыць пра фарміраванне канцэпцыі гістарычнага развіцця прэсы на тэрыторыі Беларусі, то яна была вызначана ў 2-й пал. XX ст. Менавіта ў гэты час заявіла пра сябе даволі моцная школа айчынных даследчыкаў друку. Да яе належаць працы М. С. Зярніцкага, С. Х. Александровіча, Р. В. Булацкага, М. Я. Цікоцкага, І. І. Сачанкі, С. В. Говіна, Б. В. Стральцова і інш.

Развіццё дадзенага напрамку ажыццяўлялася ў кантэксце задач, акрэсленых савецкай гістарычнай навукай. Так, даследаванне прэсы ажыццяўлялася праз асвятленне прафесійнага вопыту вядучых публіцыстаў. Важнае значэнне надавалася вывучэнню асаблівасцей узаемадзеяння літаратуры і ўласна журналісцкай дзейнасці. Аналіз практыкі асобных выданняў у рэалізацыі задач сацыялістычнага будаўніцтва на пэўных этапах быў адным з самых актуальных, паколькі асноўнай задачай савецкай навукі з'яўлялася прапаганда ідэалогіі сацыялізму. Навуковая журналісцкая літаратура поўнасцю адпавядала гэтаму патрабаванню. Першым грунтоўным падручнікам па гісторыі беларускай журналістыкі стала «Беларуская журналістыка» пад рэдакцыяй Р. В. Булацкага, С. В. Говіна, І. І. Сачанкі (1979 г.). У гэты перыяд пачынаюць друкавацца даследаванні па гісторыі маладзёжнага друку прафесара А. Г. Слукі. Манаграфія «Голас рэвалюцыйнай моладзі (праблемы станаўлення і развіцця маладзёжнага друку Беларусі)» (Мінск, БДУ, 1978 г.) прысвечана фарміраванню яго сістэмы ў гады станаўлення сацыялізму. Пасляваеннае развіццё прэсы для моладзі аналізуецца ў манаграфіі «Камсамольскі радок: праблемы ідэйна-палітычнага выхавання ў маладзёжным друку Беларусі» (Мінск, Універсітэцкае, 1984 г.). У названых працах даследавана гісторыя стварэння і развіцця газет і часопісаў для дзяцей і моладзі, напрамкі іх дзейнасці ў рэчышчы піянерскага і камсамольскага рухаў, грамадскага развіцця, актуалізацыі пытанняў адукацыі, патрыятычнага выхавання, асабістых якасцей.

Новыя рэаліі канца XX – пачатку XXI стст. унеслі карэктывы ў асэнсаванне працэсаў сацыяльна-палітычнага і культурнага напрамкаў. У дачыненні да развіцця прэсы выходзяць навуковыя і вучэбныя працы, у якіх прадстаўлены іншы погляд на гісторыю друку і яго задачы. На кафедры гісторыі журналістыкі факультэта журналістыкі БДУ пад

кіраўніцтвам доктара гістарычных навук прафесара А. Г. Слукі пачынаецца распрацоўка новага канцэптуальнага напрамку. Так, першымі працамі новага часу сталі вучэбна-метадычныя дапаможнікі па гісторыі друку, надрукаваныя на ратапрынце: «Беларуская журналістыка» (1760–1917 гг.), Ч 1. Мінск, 1993 г.; «Беларуская журналістыка» (1918–1940 гг.), Ч 2. Мінск, 1995 г.; «Беларуская журналістыка» (1941–1995 гг.), Ч 3. Мінск, 1996 г. Аўтарамі быў прапанаваны новы падыход да асэнсавання вопыту выдавецкай і журналісцкай дзейнасці праз раскрыццё «праблемы ўзнікнення і станаўлення друку на Беларусі, ролі газет і часопісаў у развіцці нацыянальнай свядомасці і грамадскай думкі, фарміраванні беларускай нацыі, адлюстраванні гісторыі і культуры» [1, с. 3]. У выданнях праводзіўся аналіз беларускай прэсы розных палітычных накірункаў, выдзяляліся выданні, якія аказалі значны ўплыў на развіццё дэмакратычных працэсаў у краіне.

У 2000 г. пад аўтарствам прафесара А. Г. Слукі выйшла першая частка трохтомнага вучэбнага дапаможніка па гісторыі журналістыкі «Беларуская журналістыка». Дадзенае выданне стала сучасным дапаможнікам, у якім прапаноўваўся новы погляд на працэс узнікнення і развіцця перыядычнага друку. На аснове параўнальна-гістарычнага метаду абгрунтоўвалася ідэя, што «беларуская кніга і газета ў працэсе сацыяльна-палітычных пераўтварэнняў ... сталі не толькі крыніцай фарміравання грамадскай свядомасці, але і галоўнай умовай станаўлення нацыянальнай дзяржаўнасці, мовы і культуры ў рэчышчы славянскай і еўрапейскай цывілізацый» [2, с. 5]. Аўтарам быў прапанаваны канцэптуальна новы падыход да асэнсавання гісторыі станаўлення айчыннага друку менавіта ў часовых рамках. Аб'ектыўна абгрунтавана, што перадумовамі фарміравання прэсы з'яўляецца значны вопыт старажытнага летапісання, пачынаючы з часоў прыняцця хрысціянства, выдавецкая і публіцыстычная дзейнасць Ф. Скарыны і яго паслядоўнікаў. Гэта кардынальна змяніла канцэпцыю рэпрэзентацыі гісторыі айчыннага друку, станаўленне якога заканамерна разглядалася ў кантэксце еўрапейскай гісторыі.

Другая частка «Беларускай журналістыкі» была надрукавана ў 2003 г. і ахоплівае перыяд з 1917 па 1941 гг. Працэс развіцця прэсы аб'ектыўна прадстаўлены ў кантэксце важнейшых грамадска-палітычных падзей савецкага часу: Кастрычніцкай рэвалюцыі, рэалізацыі НЭПу і палітыкі беларусізацыі, індустрыялізацыі і калектывізацыі. Важнае месца

займаюць раздзелы па сістэматызацыі друку (грамадска-палітычны, маладзёжны, літаратурна-мастацкі). Акрамя таго, шмат увагі надаецца аналізу практычнага вопыту вядучых рэспубліканскіх выданняў, праз якія фарміравалася нацыянальная школа беларускай журналістыкі («Звязда», «Рабочий» («Советская Белоруссия»), «Чырвоная змена», «Сталинская молодежь», «Беларускі піянер», «Беларуская вёска», «Полымя» і інш.). У кнігу ўключаны новы факталагічны матэрыял, які раней не прадстаўляўся па аб'ектыўных прычынах (напрыклад, дзейнасць нацыянальна-дэмакратычнага друку і інш.).

Трэцяя частка трохтомнага выдання «Беларускай журналістыкі», якая выйшла з друку ў 2009 г., характарызуе перыяд з 1945 па 2000 гг. Як і папярэднія, яно змяшчала на той час дастаткова шмат новых гістарычных звестак адносна газет і часопісаў пэўнага перыяду (напрыклад, калабаранцкі друк, беларускія выданні за мяжой і інш.). Падрабязна аналізуецца працэс стварэння нацыянальнай сістэмы СМІ, трансфармацыі рэгіянальнай прэсы. У кнігу ўключаны раздзелы з гісторыі айчыннага друку навейшага часу, дзе на фоне падзей канца 1990-х – пач. 2000-х гг. прэса прадстаўлена ў рэчышчы развіцця палітычнага працэсу ў Беларусі і свеце.

Самым ґрунтоўным выданнем па гісторыі журналістыкі на сённяшні дзень з'яўляецца падручнік «Беларуская журналістыка», выдадзены ў серыі «Класічнае ўніверсітэцкае выданне» ў 2011 г. Яго змест дапоўнены новымі гістарычнымі звесткамі, якія дазволілі па-іншаму прадставіць гісторыю айчыннай журналістыкі: як у часовых межах – пачынаючы з XVI ст., так і канцэптуальна – у кантэксце станаўлення і развіцця незалежнай дэмакратычнай беларускай дзяржавы. У падручнік уключана інфармацыя пра гісторыю развіцця радыёвяшчання, тэлебачання і інфармацыйнай службы, сістэмы рэгіянальнай прэсы. На сённяшні дзень на факультэце гэта адзінае выданне такога кшталту. За распрацоўку новай канцэпцыі гісторыі айчыннага друку прафесар А. Г. Слука ў 2012 г. быў удастоены вышэйшай узнагароды БДУ – прэміі імя У. І. Пічэты. Пад кіраўніцтвам вучонага на факультэце журналістыкі ў свой час распрацаваны іншыя напрамкі гісторыі прэсы: развіццё канфесійнага друку; у межах дысертацыйных прац – друк міжрэвалюцыйнага перыяду, дзейнасць газеты «Епархиальные ведомости», земскага друку і інш. Такім чынам, дзякуючы працы многіх нашых калег-вучоных на факультэце журналістыкі сфарміравана

сапраўдная навуковая школа гісторыі друку, якая мае добры фундамент, трывалыя традыцыі. І ў апошні час яе праца прадаўжаецца, выходзяць новыя вучэбныя дапаможнікі і вучэбна-метадычныя комплексы як для беларускіх, так і для замежных студэнтаў.

Новыя рэаліі сучаснасці патрабуюць пераасэнсавання многіх з’яў грамадскага і навуковага парадку. Гэта аб’ектыўны працэс, абумоўлены зменамі падыходаў да асэнсавання гістарычнага шляху развіцця краіны, сацыяльнага вопыту, маральна-этычных каштоўнасцей. У сучасную эпоху многія традыцыйныя падыходы да ўспрымання рэчаіснасці страцілі сваю актуальнасць. У той жа час, як паказвае практыка, не ўсё новае становіцца для грамадства прымальным. Патрабуецца выпрацоўка максімальна аб’ектыўнага аналізу з’яў і працэсаў, што зрабіць даволі складана. Аналіз вопыту практычнай дзейнасці сродкаў масавай інфармацыі на розных этапах гістарычнага развіцця будзе садзейнічаць умацаванню і правільнай рэпрэзентацыі традыцыйных для беларускага народа грамадскіх каштоўнасцей і палітычных прыхрытэтаў.

Бібліяграфічны спасылкі

1. Беларуская журналістыка (1760–1917 гг.), Ч 1. Вучэб.-метадычны дапаможнік для студ. факульт. журн. Мінск: БДУ, 1993 г. 82 с.
2. *Слука А. Г.* Беларуская журналістыка: У 3 ч. Ч. 1. вучэб. дап. Мінск: БДУ, 2000. 232 с.